

יחסו של הרב קוק ללשון העברית

מבוא
אידיש או עברית
הצורך בשפות
ייחודה של לשון הקודש
פועליו המעשיים של הרב בנוגע לשפה העברית
יחסו לשימוש בשפה העברית
קשריו עם אליעזר בן יהודה
התייחסותו לז'רגון
סיכום

מבוא

לפני מספר חודשים פתחתי את ספרו של הרב קוק "אגרות הראיה" כדי ללמוד את אחת מהאגרות ושם ראיתי את האיגרת הזו¹:

בעה"י, אור ליום ב', עזרי"ת, ליעדז.

רעייתי הרבנית היקרה תחי לאורך ימים טובים.

בי"ה מיר זיינען גוט אנגעקומען היער. עס איז בי"ה טאקע זייער אשיינע אידישע שמחה. עס איז כדאי דיא טרחה. נור מארגען אי"ה האב איך דאך פארשפראכען צו זאגען בביהמ"ד הגדול פה. איך מוז דאס אזוי פיעל טאן דעם אידיאל פון הכנס"י הישראלית. האפענטליך דער בורא בי"ה זאל מזכה זיין יום ג' הבעל"ט צו הויזע צופארען מיט גליק. איך האפע אז דוא פארבריינגסט גוט, ניט אומרוהיג חלילה. עס איז כדאי מצוה מחזק תורה זיין עטוואס טרחה צולייגען.

מיר קומען יעצט, אומגיפער קרוב צו 12 אבענדס, פון דעם האל וואס עס איז אפיינער באנקעט גיווען. מסתמא פארשטיי דוא דאך מיין טייערע אז איך האב זיך אויך ניט איינגעהאלטען און אווארט געשפראכען. אבער בי"ה ניט אנשטערינגענד. געבע השי"ת מיט אלעס גוטעס אין פריידען צו טרעפען זיך אין גוטע גיעזונדהייט. זייא געזונד און מונטער, נאך גרוס דיינער איבערגעבענשטער.

אברהם יצחק ה"ק

תרגום: ב"ה הגענו הנה שלום. אמנם זוהי שמחה יהודית נאה. כדאית היא הטרחה. אכן למחר אי"ה הלא הבטחתי לדבר בביהמ"ד הגדול פה. מוכרח אני לעשות ככה לאידיאל הכנסייה הישראלית. אנו תקוה כי הבורא ב"ה יזכנו יום ג' הבע"ל לנסוע הביתה בהצלחה.

מקווה אני כי את מבלה טוב את הזמן, שלא בדאגה חלילה. כדאי הוא לעשות קצת טרחה בשביל המצוה לחזק תורה. אנו באים עתה, בערך קרוב ל-12 בערב, מן האולם שהיתה בו מסיבה יפה. מסתמא את מבינה יקירתי, כי גם אני לא התאפקתי ודיברתי איזו מילה. אבל ב"ה בלא התיגעות. יתן השי"ת בכל טוב ושמחה להיפגש בבריאות טובה. היי בריאה ומעודדת, כדרישת ברכת שלך המסור מאד.

לבד מהתוכן המדהים של האיגרת המתאר את דאגתו של הרב לרבנית - אגרת זו הדליקה אצלי נורה אדומה משום שלא הצלחתי להבין מדוע הוא כתב לרעייתו באידיש ולא בעברית. הרב קוק, "רוען של ישראל", אשר דיבר בנחרצות לגבי התחייה של האומה הישראלית בדור החדש, דור שצריך לחזור למקוריות שלו ולשפה הטבעית שלו.

מטרת מאמרי היא להבין כיצד הרב קוק התייחס לשפה העברית - האם ראה בה עניין מיוחד יתר על השפות האחרות או שמא ראה בה שפה הסכמית כשאר השפות?

אמנם הרב התייחס בכתביו במספר מקומות ללשון הקודש, אך אין חיבור ספציפי של הרב בנושא זה. התייחסות לשפה העברית מובאת בכתבי הרב בדרך כלל בהבלעה דרך הנושאים הקשורים לתחיית האומה והארץ, למשמעות העמוקה של כל תג ותג בשפה העברית (כגון "ריש מילין"²) או לחשיבותה של הספרות העברית המתחדשת.

לצערי, התקשיתי למצוא מאמרים המפתחים את הנושא לעומקו. עם כל הקושי נעזרתי במאמרים התורניים והמאמרים ההיסטוריים שעמדו לרשותי, העוסקים בעמדתו של הרב קוק ביחס לשפה העברית.

המאמר נחלק לשני חלקים. החלק הראשון יעסוק בהתייחסויותיו של הרב לשפות בכלל ולעברית בפרט עפ"י ההשקפה האמונית הייחודית שלו. החלק השני יעסוק בצדדים המעשיים בהם נקט הרב.

חלוקה זו מנסה להשוות את הרעיונות של הרב על אודות השפה העברית לפועלו בחיים מינקותו ועד מיתתו.

אידיש או עברית?

כדי לענות על שאלה זו נצטרך להעמיק בשאלה לגבי מהות השפות ומקורן. פרק זה יברר כיצד ראה הרב את השפות השונות.

2. חיבור של הרב העוסק בהבנת המשמעות הפנימית של האותיות, הניקוד והטעמים בשפה העברית.

הצורך בשפות

רבים מחוקרי הלשון והלינגוויסטיקה³ עסקו במחקריהם אודות התפתחות הלשונות בין העמים השונים, אך מעטים מהם עסקו בשאלה המהותית: מה הצורך בכל השפות השונות? כלומר מדוע לא כל העולם ידבר בשפה משותפת? הרב קוק עסק בשאלה זו בחיבורו 'אורות'⁴, וכך הוא ענה:

השפה, מתוך שהיא נובעת מרוח האומה, פועלת היא להטביע יפה את חותם האומה עיני התגברותה ושלטונה בחיים ובספרות. שכך היא המידה, שהענפים מגבירים הם בהתגדלם את כח שרשם וגזעם, בהזיקם אותו לפעול ולהשפיע בהם חיים ולח. מזה אנו דנים על כל מה שהוא מושפע מרוח האומה הכללית, שכל מה שהוא יותר מתפשט הוא יותר מקים את יסוד האומה ומחזק את עצמותה.

בפסקה זו הרב מסביר ששפה של אומה מסוימת אינו עניין הסכמי בלבד. מקורה של שפה אינה נובע רק מהצורך של האומה לתקשר בין אנשיה, אלא היא נובעת ממקור פנימי שנמצא ברוח האומה. הרב יוצא מנקודת הנחה שלכל אומה יש שאיפה להוציא את עצמה לפועל ולבטא את עניינה בעולם במישורים השונים: מחשבה, דיבור ומעשה. הצדדים המחשבתיים והמעשיים של כל אומה לרוב מוכרים לנו על פי הספרות הכתובה והתבוננות על המציאות אך את היבטיו הלשוניים של כל אומה אין אנו מכירים. הביטוי הלשוני מובע על ידי השפה. על פי טענת הרב, השפה מבטאת את השקפת העולם של האומה, ומכיוון שלכל אומה יש צורת הסתכלות שונה על המציאות בהכרח שהשפות יהיו שונות. הצורך בשפה הוא הכרחי לאומה ומחיה אותה משום שהיא זו שנותנת קיום לאומה והופכת אותה לבעלת השפעה בעולם, כי בסופו של דבר אמצעי התקשורת היחיד של אומה עם שאר העולם זוהי השפה.

בנוסף להבנת המהות הפנימית של השפות, הרב מבין שיש הדרגה בין השפות השונות⁵:

השפות מתחלקות למדרגות, החיבור המתאים לכל רגש וכל הקשבה עם הצלצול הקולי תלוי הוא ביסוד ההארה הכללית של הנשמה בהקפתה על העולם ומלואו.

הדרגה זו שהרב מציב בפנינו מציבה טענה שישנן שפות שהן נעלות יותר משפות אחרות. הקריטריון לאבחון מדרגת השפה הוא הצליל שלה, כלומר ישנו יחס ישר בין מדרגת השפה וכפי שהיא נשמעת. זאת אומרת ששפה אשר נשמעת יותר טוב ומבוטאת ביותר צלילים מאפיינת אומה שמדרגתה גבוהה יותר.

ובאמת, חוקרי הסוציו-לינגוויסטיקה⁶ חקרו את ההשפעות ואת ההקשרים שבין השפה בה אדם מדבר ובין התנהגותו בחברה. חוקרים סבורים כי ישנו קשר עמוק בין הסביבה שבה גדל האדם והשפה שבה הוא דבר ובין אפשרויות התפתחותו ולכן אנשים שגדלו באזורי

3. תורת הלשונות.

4. אורות ישראל ז', י"א.

5. הערות "דיש מילין", הערה ה'.

6. תורת הבלשנות החברתית.

מצוקה כלכלית רוכשים שפה דלה מאוד מבחינת אוצר ההברות והמילים, ודבר זה משפיע על התפתחות מחשבתם ומכביד עליהם את רכישתה של השכלה רחבה יותר.

חז"ל במקומות רבים התייחסו לשפות השונות, הרב במספר מקומות העמיק בהבנתו את כוונתם. אחת הדוגמאות המוכרות לקוחה מפרק "במה מדליקין"⁷:

דאמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר אין לו לקבי"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד, שנאמר "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו'" וכתוב "ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וגו'", שכן בלשון יווני קוראין לאחת הן.

הרב מתייחס לדרשה של רבי אלעזר המזכיר את השפה היוונית בספרו "עין איה"⁸:
[לשון יוונית] היא המיוחדת להוציא את המושגים הגנוזים אל הפועל החיצוני, להציגם בעולם המורגש. זהו יסוד היופי המקנן בה.

על-פי הסברו של הרב, חז"ל התייחסו לשפה היוונית כשפה שביכולתה להסביר מושגים מופשטים ולהוציאם אל עולם הרגש. ובהקשר לדרשת רבי אלעזר, השפה היוונית עזרה להבין את המושג "יראה" ע"י תרגום המילה 'הן' ללשון יוונית. על-פי האמור לפני כן (לגבי היחס בין האומה לשפה שלה), בזכות תכונת האומה היוונית, האומה שהשפיעה רבות ביכולת האינטלקטואלית והתרבותית שלה, התפתחה השפה היוונית שהיתה שפה עשירה במיוחד שיכולה היתה לפשט מושגים מאוד עמוקים כמו המושג "יראה".

הסבר זה של הרב יכול לבאר עוד הרבה מדרשי חז"ל שהשתמשו בשפות שונות כדי לבאר מושגים.

מהאמור לעיל אנו רואים שהרב זצ"ל נתן משמעות פנימית לכל אחת מן השפות, וקישר כל שפה לאומה שמשתמשת בה.

ייחודה של לשון הקודש

לאחר שראינו את התייחסותו של הרב לשפות בכלל, עלינו לשאול על ייחודה של "לשון הקודש". התשובה נעוצה בתוך המושג "לשון הקודש".

הרב מבדיל בחיבורו "עין איה" בין לשון הקודש ללשון ארמית בהתייחס למאמר חז"ל: "לשון הקודש השפה שמלאכי השרת משתמשים בה"⁹. הרב מגדיר¹⁰ את לשון הקודש כך:

לשון הקודש היא השפה נועדה להליט בה רגשי קודש נעלים ורוממים, השפה שמלאכי השרת משתמשים בה.

7. שבת ל"א ע"ב.

8. עין איה שבת פ"ב פסקה קע"ה.

9. חגיגה ט"ז ע"א.

10. עין איה-ברכות פ"ט פסקה כ'.

הרב מבין שהעברית נקראת לשון הקודש משום תכונתה לגרום להרגשה של רגשי קודש למשתמש בה. חז"ל רמזו זאת כשאמרו שהמלאכים משתמשים בלשון הקודש. לגבי השאלה כיצד נוצרה השפה העברית עונה הרב כך¹¹:

כל לשון נובע מהשקפה מיוחדת על המציאות. השקפה של קודש על המציאות כולה היא ההשקפה הישראלית, וזאת ההשקפה המיוחדת חוללה את הלשון העברית, שהיא באמת השפה הקדושה. הריחוק מההשקפה הקדושה נוטל את זיו השפה, ואע"פ שיטיפו הטפות רבות לחבב אותה, מפני כמה טעמים, שנראים הגונים, מ"מ בתוך המגמה של החיים, הפונים אחור למגמת ההשקפה המלאה קודש, מסתתרת שם שנהא לרוח השפה, המלא את כל מהותה. על-כן השפה תהיה ברורה רק באותה המידה שיקרא בעולם בשם ה'. הטעמים הפרטיים על קדושת השפה מתקבלים הם, אבל כולם אינם כי-אם צירופים אל הכלל, שהוא תכונת השקפת עולמה בכללה.

הרב טוען שככל ששם ה' יתגלה יותר בעולם כך השפה תהיה יותר ברורה, אך משפט זה טעון הסבר. לאחר שהסביר הרב שהשפה נובעת מההשקפה של אומה על המציאות, מובן, שהשפה העברית יכולה להיווצר רק ע"י האומה הישראלית. עם ישראל, הנקרא גם "זרע קודש", מתבונן בעולם ע"י ראייה עמוקה של המציאות, ראייה הרואה שכל המרכיבים אותה הכל מאת ה' יתברך - רק הוא יהיה מסוגל ליצור שפה שמלאכי השרת משתמשים בה. אם כן, ככל שההשקפה של עם ישראל תהיה מעמיקה יותר וברורה יותר כך השפה תבוא לידי ביטוי בצורה יותר נהירה וברורה. ואכן, לעת"ל לשון הקודש תהיה השפה שכל העולם ירצה להשתמש בה והיא תהפוך להיות שפה עולמית כמאמר הפסוק: "כי אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעובדו שכם אחד"¹².

הרב יוצא בחריפות נגד ההסברים הפרטיים על אמיתות השפה, הכוללים נימוקים מדעיים והיסטוריים על אמיתותיה, כיוון שהללו אינם אלא הטפות חיצוניות הנובעות מניסיון רדוד להבין את מהות השפה העברית והן באות כתוצאה ישירה מהריחוק מההשקפה הקדושה על המציאות. הרב מוסיף וכותב שהנימוקים הפרטים יקבלו משמעות רק כאשר הם יהיו מצורפים להבנה העמוקה שהשפה נובעת מההשקפה העולמית שלה.

הרב מקשר את השפה לארץ מלבד הקישור הטבעי שיש לה עם האומה. הוא נהג לדרוש את הפסוק "מימינו אש דת למו"¹³ כך¹⁴: "יש בתורה שתי מלות שהתחברו למילה אחת והיא 'אשדת' וה-'א' וה-'ש' הן ראשי תיבות ארץ שפה והן קודמות לדת".

החשיבות של השפה העברית וקישורה לעם ישראל בא לידי ביטוי לא רק בחידושים התורניים שלו כי אם בהרבה פסקאות שמדברות על תחיית הארץ והשפה.

11. אורות ישראל ז', י"ב.

12. צפניה ג', ט'.

13. דברים ל"ג, ב'.

14. ציטוט דברי הרא"ה קוק מפי הסופר א.ז. רבינוביץ.

פועליו המעשיים של הרב בנוגע לשפה העברית

יחסו לשימוש בשפה העברית

הרב קוק לא הסתפק בדרישת רעיונות לגבי השפה העברית, הוא חי את השפה ואת הצורך בשימושה. בכל זמן שרק יכול היה להביע את אהבתו לשפה עשה זאת.

- יש צורך ללמוד לשון קודש - אומר פעם אברהם יצחק לחברו - מוכרחים לדעת לשון הקודש, לדבר ולכתוב בלשון הקודש.

- מה זה פתאום!

- פתאום! איזה פתאום הוא לך!! היהודים יקנו את ארץ ישראל ואנחנו לא נדע לדבר בלשון הקודש!!

זהו דו-שיח של הרב בצעירותו, עוד כשהיה נקרא בשמו הפרטי אברהם יצחק, עם חברו שלמד איתו ב"חדר", דו-שיח שנמשך לאורך כל חייו ושיאו היה בפולמוס על "מלחמת השפות"¹⁵.

לא עברו שנים מספר וכבר החל ללמוד בישיבת וולוז'ין שם היה חורז תרוזים אך ורק בעברית, בו בזמן ששאר בחורי הישיבה היו שרים באידיש. הוא היה דואג להדגיש את ההגייה של התי' והעי'. אחד השירים שהיו שגורים בפיו היה על מעצמת ברלין וכמובן שכוונתו היתה לישיבתו שבה ראש הישיבה היה הנצי"ב מוולוז'ין (הרב נפתלי צבי יהודה ברלין). הנצי"ב עצמו דיבר עברית רהוטה ועודד את לימוד השפה העברית. הוא היווה מופת לרב קוק. חשוב לציין שבאותם השנים הרב עבר מספר השתלמויות בשפה הגרמנית ובספרותה.

לימים הרב קוק עלה לארץ ישראל ואנשי היישוב מינו אותו לרב הראשי של א"י. הרב היה ירוען של ישראל בכל הנוגע לגאולת העם והארץ. בשנים הללו התחולל פולמוס רציני לגבי השאלה באיזו שפה צריך היישוב היהודי לדבר. השפה העברית היתה בתרדמה עמוקה במשך אלפיים שנות גלות. הויכוח הזה הגיע עד ליטכניון' שבחיפה שם רצו להשליט את השפה הגרמנית. הרב קוק לא ישב בחיבוק ידים ומיד כתב מכתב ל"מזרחי", וזה לשונו:

הנני רואה, שאנו צריכים לעמוד על הבסיס האיתן של קבלת כל הטוב שישנו בכל פינה וכל תנועה. וקל וחומר בתנועה הלאומית שלנו, שבסיסה לעולם הוא קדוש, מפני שתכנו הוא החיים של גוי קדוש ותחית השפה כמו תחית הארץ לא תרד אצלנו מכבודה, אעפ"י שרבו, לצערנו, המשתמשים בשתיהן שלא כהוגן ודוקא בשביל כך מוכרחים אנו עוד יותר להתאמץ ולקחת את החלק היותר רשום בתחיות הללו, ההולכות מתפתחות, ויודעים אנו בבירור, כי דבר-ה' הוא אשר פקד את עמו ומצמיח להם קרן ישועה קמעא קמעא. בודאי בכל עוז נצא למחות מחאות חיוביות נגד אלה

15. כינוי למאבק שנאבקו קנאי הלשון העברית בארץ ישראל בשנת תרע"ד נגד ניסיונות השלטתה של השפה הגרמנית כשפת ההוראה במוסדות החינוך.

המקצצים את שני הענפים האלה, הארץ והשפה, משורש החיים שלהם, ממקור הנצח, משם ה' אלהי ישראל הנקרא על עמו בתורת חיים ואמונת אומן, אבל דוקא ממקור חיי עד נשאב לנו כוח בלתי פוסק להגדיל את פעלנו על הככרים הרחבים אשר לענפיהם הנכבדים האלה, כארץ וכשפה, ובכל אומץ הננו מוכנים להגן על כבודם ולהרבות השפעתם, ובטוחים אנו בימין ה' רוממה שנצליח ונעשה חיל.

במכתב זה בולט רצונו העז להשליט את השפה העברית בארץ כחלק מגאולת הארץ. הרב מקשר את תחיית השפה והארץ ישירות אל ה' אלוקי ישראל ומראה את בטחונו בה' שבסוף תהליך הגאולה השפה השלטת תהיה השפה העברית. עם כל זאת הרב לא פסל לחלוטין לימוד של שפות אירופאיות כגון אנגלית וצרפתית.

לאחר שמונה להיות הרב הראשי לישראל הוא נהג להוציא כרוזים לתושבי הארץ בעניינים הלכתיים ובעניינים מדיניים, באחד הכרוזים הוא מתייחס לשפה העברית¹⁶:

לכבוד

אחינו בני ישראל בארצנו הקדושה

שלום וברכה מקדש

אחינו היקרים

... ולעניין שאלת הלשון כבר הודענו ברבים שלשונו העיקרית ביחוד בארצנו הקדושה היא השפה הקדושה וחס ושלום ליחס לשום שפה זרה את היחס העיקרי של שפת עמנו בארץ-ישראל.

הננו בזה חותמים בברכת השם על עמו ונחלתו.

הק' אברהם יצחק הכהן קוק
הרב הראשי לאר"י

הצב"י יעקב מאיר
ראש הרבנים לאר"י

בעיתון "דבר"¹⁷ כתב הסופר אלכסנדר זיסקינד רבינוביץ' על הרב את הדברים הבאים:

פעם היה סיוס מסכת בבית הספר תחכמוני שבו הייתי נותן שיעור בדיעת השפה העברית, רבינו הגראי"ה השתתף גם כן בחגיגה זו. אמרתי איזה דברים בשבח השפה העברית שהיתה שפת הלימוד גם בתחכמוני, המורה לגמרא אעפ"י שהיה בעצמו מורה גמרא בעברית מצא שאסור לשבח את השפה העברית בודאי מפני שהיא מצוה שהחזיקו בה משכילים, כלומר אפיקורסים, וכידוע "חדש אסור מן התורה". ועוד ביקש ומצא שחז"ל אמרו "שמע"י בכל לשון שאתה שומע ואין שום יתרון לשפה העברית. אז קם הרב קוק ואמר: יש בתורה שתי מילות שנתחברו

16. הכרוז התפרסם בתאריך ה- 12.11 בשנת תרצ"א כבקשה מהציבור בארץ להירתם לרשימת הממשלה.

17. ג' כסלו תרצ"ו.

למילה אחת והיא "אשדת" ה-א' וה-ש' הן ראשי תיבות ארץ שפה והן קודמות לדת. הדברים האלה הממו את המלמד המסכן וכאילו שפך הראייה קתון של שופכין על פניו. בעיני אמנם הדבר פשוט ומתאים עם המציאות, שבלי ארץ ובלי שפה אין מציאות לדת, אך מצד הרב היתה זאת מידת תקיפות לגלות את האמת אפילו באזני אלה שאינם מוכשרים לשומעה, ואין פלא שמצד אלה המתפארים בשם האורתודוכסים היו מרננים אחרי הראייה לקיים מה שנאמר: "והביטו אחרי משה..."

אם כן דעתו של הרב היתה מפורסמת לכל תושבי הארץ שאין תחליף לשפה העברית.

קשריו עם אליעזר בן יהודה

סופרים ובלשנים רבים שזכו להכיר את הרב מקרוב העריכו עד מאוד את הידע הלשוני שלו ועיתים מזומנות אף ביקשו ממנו לחוות דעה בענייני לשון.

הקשר המפורסם ביותר היה בינו ובין אליעזר בן יהודה "מחיה השפה העברית". קשר זה היה מורכב והתפרס לאורך שנים רבות. זמן קצר לאחר שעלה לארץ הרב פרסם "מכתב גלוי" כנגד דעותיו של אליעזר בן יהודה¹⁸. מחלוקתם האידיאולוגית לא הפריעה להם להיות בני שיח בנושא אחד משותף והוא האהבה שלהם ללשון העברית. ה"מכנה המשותף" שלהם גרם לאליעזר בן יהודה להתקרב לרב, ובייחוד לאחר שנוכח לדעת מה גדול, רחב ועמוק הידע שלו במכמני הלשון העברית. קרבה זו באה לידי ביטוי במכתבים ופתקאות שנשלחו מאחד לשני, הללו נשלחו בעיקר כשאלות לרב לצורך ביאור מילים להשלמת החיבור "מילון הלשון העברית".

אחת מהשאלות שנשאל הרב ע"י אליעזר בן-יהודה היתה לגבי ביאור המילה "ממעטת":

לכבוד הרה"ג אברהם יצחק הכהן

אדוני הרב הגדול,

אולי יוכל אדוני לבאר לי היטב כוונת המילה ממעטת במשנה עדויות, א"א, ממעטת על יד וכו'. עיינתי בפירוש הגמרא וכמו כן בפירוש הרמב"ם וכו' ולא עמדתי על עיקר כוונת המילה כאן.

וחן חן, ויזכה לשנים רבות טובות ומבורכות.

ברגשי כבוד א. בן יהודה.

התארים בהם משתמש אליעזר בן-יהודה מבטאים יותר מכל את יחסו לרב, יחס שנוצר עקב שיתופם בהערכת השפה העברית ושימושה.

18. המאמר התפרסם בעיתון "השקפה" גליון מ"ח בשנת תרס"ה, ובו נאמר משמו של אב"י: "אנו כולנו פנינו עורף להעבר, וזו תהילתנו ותפארתנו".

התייחסותו לז'רגון¹⁹

לעיתים נדמה שהרב קוק היה די מנותק מהרחוב ההומה, וניתן לראות זאת בלשונו העשירה וסגנונו המסורבל במקצת. לאחר עיון באגרות שכתב הרב לבנו הרב צבי יהודה רואים שהרב כן היה מודע לעברית שברחוב. באחת האיגרות²⁰ הוא מעיר לבנו שלא ישתמש בז'רגון מפני שהיא השפה ההמונית ואפילו בעניינים ספרותיים, לכן צריך שהדברים הכתובים יהיו רק בלשון הקודש וז"ל:

בי"ה, כ"ג כסלו, עטר"ת

בני מחמדי שליט"א

... פה מתחילים אנחנו כעת בקצת תעמולה יותר מזורזת. יצליחנו ד'. כמה פעמים העירותיך ע"ד העתקת המכתבים לאשכנזית ומתפלא אני שלא השבתני על זה. וע"ד הז'רגון, למנע לגמרי משימושה א"א פה, שהיא השפה ההמונית אפילו בעניינים ספרותיים. רק צריך להשתדל שיהיו הדברים ג"כ כתובים בלשון הקודש. וע"ד ההפרזה של קנאת השפה, צריכים אנו לשום על זה גבולים הגונים, כי סו"ס יש בה הרבה ממלאכותיות והרבה ריקניות מצד החיקוי הקופי...

אברהם יצחק ה"ק

על פי השקפתו של הרב, מובן מדוע הרב מבקש מבנו להימנע משימוש בז'רגון. זוהי שפה שהומצאה על ידי אנשים מסויימים רק בצד ההסכמי ואין במילים אלו שום קדושה ובודאי אינן מבטאות את התחייה של האומה והארץ.

בסוף אגרת זו הוא מוסיף שצריך לשים לב שהשפה העברית לא תיהפך לשפה מלאכותית, ולכן יש צורך לשים גבולות ברורים איך משתמשים נכון בשפה.

סיכום

בתחילת המאמר הוצבה השאלה מה היה יחסו של הרב לשפה העברית במישורים השונים. נסינו לברר יחס זה ע"י מקורות מכתבי הרב שמסבירים את יסוד הזיקה שבין השפות לעמים שמשתמשים בהם. הרב מדגיש שהשפה העברית מתייחדת בכך שהיא מקושרת לעם ישראל, שהוא בעל השקפה קדושה על המציאות בזכות היותו עם סגולה, ולכן גם שפתו היא השפה הקדושה הנקראת "לשון הקודש" דבר הבא לידי ביטוי בדברי חז"ל - "לשון שמלאכי השרת משתמשים בה".

כמו-כן ראה הרב את הקשר העמוק שבין תחיית השפה לתהליך הגאולה כחלק מחזרה למקורותיו של עם ישראל.

19. הז'רגון הוא ביטוי ללשון בלולה מיסודות של לשונות שונות.

20. אגרות הראיה אגרת תתק"ז.

בחלק השני מובאים תיעודים היסטוריים המעידים על 'מלחמתו' בשפות הזרות שניסו להשליט בארץ ועל קשריו עם אליעזר בן-יהודה "מחיה השפה העברית".
על פי האמור לעיל, אמנם לא התנגד הרב בצורה נחרצת לשפות האחרות שנלמדות בארץ לצורך השכלה אך בפירוש החשיב את חידוש השימוש בשפה העברית וראה בשימוש זה חלק מתהליך הגאולה.